

Andorra'n zear

Gaur ez gaude geldi. Ez orixe! Lurralde ta erriak ikusi guraz, anemengo giza-oituren berezitasunez jabetu naiean, or gabilta iperloka, ikusmin eta begi-luze. Gure aurretikoak onela esan oi zuten: «Dabilenak ba daki». Ta orrela da nubait.

Gu ere, lengo maiatzaren azkenetan, turista bezela ibilliak geratzen: Logroño, Zaragoza, Lerida, Seo de Urgel, Andorra, Foix, Tarbes, Lourdes, Baiona, Donibane Lohizun eta Donostia'tik zear noski. Baiña nik neuk Andorra ta inguruak ikusi nai nitun batez ere, ia alderdi oietan gure aintziñakoena aztarrenik arkitzen nuen. Eta, ainuzaten ere, Seo'tik Andorra'ra bittaran, bi erri-izen arkitu nitun euskal itxura dutenak: Oiola ta Orgaña. Lenengo erritxo orren inguruau masti ta olio-zugatz asko daukagu, ta Orgaña (Ur-gaña) Segre gaiñean datza, gaur kilometro askoko ur-osin baliotsua osatzen duela. Aran ibarra, andik ezkerretara, Huesca alderago aurkitzen da; baiña, nerri Andorra'n esan zi-

datenez, euskaldunak antziña batzen andik ibilliak omen ditugu.

Printze-errria

Andorra. Printze-errria, mendiartean dago; Seo de Urgel'etik 10 kilometrora ta Lerida'tik 157'ra. Ingurumari guztia oso menditsua da, ta bi bide baizik ez ditu beratatzeko, bata Espaiña'tik —Seo —Hospitalet'tik gora— ia urte guztian elurrez estalduta dauden mendigaiñak zear, Valira erreka urtsuari jarraituz beerantza doana, bestea. 17.000 anima bezela dauzka gaur.

Pirineu biotz-biotzean, Andorra'ko ibarrak 452 Km.² artzen dituzte. 1.278'an egiñiko itun-lege baten bitartez, Printze-kidegoa du nagusitza. Seo de Urgel'ko Gotzaiña ta Prantzia'ko Lendakaria dira gaur bertako Printze-kideak —Koprintzipeak—, bakoitzek bere aginidea ordezkoen hizte beterik. Eskubide, betebeak, dirukontu ta auzietan lege bereziak dituzte zaintzen, aintziñako situretan eta Kataluña'ko ta erronaketa askoan tinkatuak noski. Eta, horro, arrobi ta olakoz badu bakoitzak jabetasuna; baiña mendi, zelai ta lurralde aundi asko erri-aberastasunak dira.

Nola bizi diran

Elizatetan banatua dago Andorra, aintziña Bizkaia bezela nubait. Sei elizate edo parroki ditu, buru bezela auek dirala: Loria'ko Sant Julia, Enkamp, Kanillo, Masa-Sant Julia, Ordino ta Andorra Zarra; azken au da aldi berean Printze-lur osoaren buru. Ibarretako Kintseju nagusiak, au da, aintziñako lur-kontzejuak dauzka lurraldearen arduera, zaintza ta diru-kontua. Sei elizate bakoitzak lau onulari aukeratzen ditu, eta orrela autaturiko ogetalauak aukeratzen dituzte gero Sindikua ta Sindiku-ordea; ta auek dituzu Andorra'ko gobernu-batzorde nagusia osatzen dutenak. Kontseju onek erabakitzentzitza ditzan go eralgi-bearrak, diru-kontuak, zerga-jasotzeak eta abar. Diruz pereztea da ofizialki dabilena, naiz-ta prankoak ere eskubide berdin xamarrak euki.

Askatasun osoz egin dezake diru-aldaketa. Beste nazioakin dauzkatzen edo egin bear dituzten diruari buruzko artu-emanak ere, ezeren eragozpen eta katigutasun gabe axean ezarri ditzake, Andorra'ko eskubide ta legeari dagokienez beintzat. Prantzia'kin eta Espaiña'kin dituzten komertzio ta diru-erabiltzeari begiratu ezkero, bi nazio

auek emandako erabakiz legepeturik daude; lurralde batetik bestera janari, edari ta ostantzeko gauzak aldatzea ere, Prantzia'ko ta Espaiña'ko lurralde zear aldatzea noski, nazio oien lege barruan arauturik dago. Andorra'n, ordea, ez da ezagutzen olako legerik, ez trabarik; dana da azke, jabetasun ikaragarrri baten ezaugarri.

Antziña baten olagizon, artzain eta merkatari osoturiko erri zaronek aspaldiko oitura ta ekanduak dauzka, kondaira aurretikoak bearbada. Erromarrak emendik ibiliziran beren garaian, baita Karloman ere: onek emanak omen dira gaur dauzkaten lege jatorrik asko. Ala ere, oraindik oso aurreratua dakuagutu, elende iz nol ederrez bettera. Andorra gaur, demie ta otel, ezte hezank, lekuak jorriak otel, edo ahotz-otak, ta baxen dendak ditzan.

Lurraldeko —ezpik berriestuz ditzan— udalak diran arren, gauzakoa aurrez-ekintza guztia jasoak dituzte, pisu eta leheltza askodunak. Goletako mendialde elurrez bait dauzde, Valira errekkak ur asko dakarte maizenik; eta Andorra urira iritean, egundoko zarata ta abarrotsa ateratzen dute inguruko troka ta aitz-arteetan. An bai ur-xirripa

apartsuak! Ementxe ezker-eskui daude gaur, aitzetatik zintzilikabezela, otelik ederrenak. Guztiz gaur-koa noski: bitxabal egokiak, komertzio eragikorra, azkar ta bizkorra, otel abegi onekoak, jeep arinak mendietako zingiretara joan-etorri errezzak egiteko, gaillur elurrez estalduetan eskiatzeko teleski egokiak, eta abar.

Industri pizkat

Ba-da Andorra'n industri apur bat ere. Mendietan ba-dauden miñak, bañña aspaldi danik mamirik atera gabe. Zigarro fabrikak, ordea, entzute aundikoak dira, euntolak, irarkolak eta aroztegiak albora utzi gabe. Baso ta larre ugariak agiri dira or-emen; baita mendi - gaiñetan, 2.500 metrora, zingira ta erre-kak ere. Ez dira bañña andorratarrak nekazaritzari emanak; Iurra gutxi baizik ez darabilte, euneko lau doi-doi. Soro ta zelai-landarik ikusi ere ez dala ikusten esan de-zakegu; daudentxoak, berriz, eskuz egüñak eta erripetan zintzilika bezela.

Urez, bai, oso aberatsa da Andorra. Valira biak ur asko dakarte, ia beti, ta beren egaletan ainbat tximist-indar ola agiri zaizkigu.

Onek ez du gutxi esan nai bertako industrirako. Baita ain izen aundia eman dion erri-irratii artarako ere. Turistak berdin, ba-dute ur-jauzte aiek ikusiz, non biotza ta begiak poz-arazi. Eguzkiak galdatzen du-nean uger-egin eta larruak ozkirri-tzeko, urtegi eder zabala ere ba-dute andorratarrak. Eta andorratarrak ez diranak.

Mendiak aberatsak dira egurrez, piñuz, urkiz ta onakoz batez ere. Anglo belarra goxoa ormen da, abelorrri sail ederren janari. Eliza taarrantzu toki bikaiñiak; erbi eper txori-mota asko arten da, baita asauntz berezi, aale ta bas-oilla.ak ere, ez gutxi. Urmael ta ainretan antzurratik ta alngirrak ugari.

Mendi-tarte jaiet esker, Andorrak badu besta silderdil bitxi bat ere: Prantzi eta Espainia artean jarria, kontrabandiloak apartekoa duzu, angosketa-ingoak dagite, eten barik. Oinarriko tabakoa dute bereziki, hein. Baita beste gauza batzuk ere. Ez, osoan dituzte, gizaldiak zearen. Ez, gorriak auzoko gobernu biak, eta bertako Konseju nagusiak zerri artu izan ditu rabaki latzak ere. andorrarr emaztume bat ezin zezakean, leen beinat, kontrabandista batekin ezkona. Ontan naiz beste zer askotan

oso arduratsuak dira; beren erraza
zaintzen saiatzen diranak, dudarik
gabe.

Erritarrak

Lau ta apalak dira bertakoak; beren Iurralde, komertzio ta aberreakin pozik dauzkagu. Poliki jazten dira. An, esan zidatenez, ez dago aberatsik ez beartsurik. Lanuzte edo uelgea dabekatua da. Bai-nna ez omen da ortarako zio ta errazoirik ere, ta egundo ez omen da ezagutu olako opor ta nasterik. Zahren oiturai atxikiak, leial zaitute beren erria, iñoiizka arrotz eta erbestetarren erasoaldiai gogorantzunik. Gaur ere —gu ostatuza— giñan Les Arcades oteleko meskame gazte batek esan zidatenez— Andorra'ko erri-kontsejuko zateko, odol garbia eskatzen omen zitute, eta kanpotik etorriak, naiz Andorrar mutil kanpotar haterkin zkondua ezin omen diteke arazo ortarako artua izan.

Andorra ibarrean eliza asko daude, oso politak, erromar tankeraz egiñak. Uri barruan, ordea, bi daude; bata alderdi zarrean, berriztua, ta bestea alderdi berrian, urte gutxi dala eraikia. Erliejioz katolikuak dira bertakoak. Oitura zarrak

ongi zaitzen dituzte; joko-etxerik ez dago, tabernarik ere ez; akeit-etxeak bai; bi zinema, museu txikiak eta abar. Katalan, edo obeki, katalan-español prantses neste bat duzu ango izkuntz ofiziala.

Nun-naiko jende

Mundu geztiko jendea bizi zaizu. Euskaldunak ere bai. Gu arra gifiña-nean, bertatik agertu zitzalizkigun donestiarra, zornotzarrak eitzaaber. Ostatuz egon dihan etxeko nagusia, heinola, nerexkin batera. Dueso gureko zuri, hiru arreba biltz Gauzek erabakitzeko aurrean amandek lehendik, hiru hiru zeruak. Ez gurekidez gurekidez gurekidez gurekidez. Ondi oso xamarrak hizkuntza orpeltz egiten, gurekidez gurekidez. Hiru arreba biltz gurekidez gurekidez.

Gero gauza guzti. Egun txeratzen
genitun mendikarria artan
Giro ederra; egunetan bero ta gauza
alehiz ozkirria. Jendea txeratsu. Ba
dakite nun dauden eta zer egin
bearra duten. Lurralde azke onela
lenago etzun zer aundirik; gauza
bai, badu garrantzia, ta gero ta
geiago izango ere. Ez du trenik, bai
ñia bai bitxabal bi, Prantzira'ko ta
Espaiña'rako; auetan, naiz-ta mem

di malkar gogorak igaro bear, eta troka illun patartsuak, atertu gabe dabilta arrotz berebillak. Polizirik ez da agiri, kale estu ta bide-gurutz batzuetan, ibillia zaindu ta lasaitze-ko, izan ezikan.

Agur, Andorra!

Sei ta erdiak dira. Guk, geure kotxe audiaren barruan, Frantzia'.

rako bidea artu dugu: Lourdes'era goaz, Andorra'ri agur goxoa egiñaz, aldatz gora. Ekamp igaro ta Kani-illo baño len, Meritxel utzi dugu eskuira; Andre Mari'ren eliza dago emen, Andorra'ko Zaïndaria. Ertz biak piñuz beterik; errekkak bitsetan; mendi-gaiñak elurrez zuri. Sol-deu gaillurra: Argazki bat egin du, gu emen.

A. ONAINDIA

Arno-ate'ko

ardi

txuria

Arno-Ate'ko ardi txuria, etzanda sagarrondo'pean. Eguzki errekorriari igeska, ote zaude, or, itzalean?

Sagarrondo'ko ardi etzana, zergatik, baño, bakarrik, zure taldeko lagunak, piñuri abaroan egonik?

Asarratu egin zera nambahit, inguruko adiskideekin, edo ituntasun ixilla, barnetik kendu ezin?

Nere istez, zuki, ez dezu
gaurko berostean okiakula;
Esango nukte, patigabe txajak,
zieno mialduntzen, zaitula,

(...), e zintzun zelarri
berro, en zelarri negarria.
Zintzun zelarriak leku, hazi
etxe, mialduak entzutu;

Guztioak! Jaio ordutik
espelxeratzen mitzute,
urakiljaren alzo zitalak,
bizitz laburra ebaki arte!

LARREATEGI'tar LUKEN

UHIN BERRI

Ona poema liburu baliotsu bat, 1964-1969 bitartean jure euskal poeta gazteak idatzitako olerkiz osatua. 178 orrialde ditu, te Sociedad Guipuzcoana de Ediciones y Publicaciones, S. A.'k argitaratu zuen du. 62 poema dauzka guztiz; Juan San Martín'ek egin dio itzulpena. Bilduma interesgarria, nere iritziz.

Poesia, dakigunez, oso aldakorra dugu; gauktoa hizketa da. Uhin berri, olatu berri ontan, naizta idazpuruak bide berriak zituzk dirala edo esan, lehengo moldez osatuak asko dira. Batzuk OEGITI'n eta, ergitaratuak; beste asko ez.

Ogeitabost olerkariren lanak sartu dira bildumaz gizon. Batzuk punterengoak dituzu, ospe-urkulu gaiñ erabiliak beugozte: Aresti, Azurmendi, Bilbao, Iztueta, Muxika, Lasa, Erdozaineta-Etxebarria, Lete ta abar; beste batzuk ez dira aini ezagunak, oramendik laku gizaki argitara eman baitute. Niretzat, aitatuak dira baliotsuenak, erparatu ezer kendum gabe.

Guztiok ba-dute musa diralakoentxera; baña andereñi oien za-leago ka'lira, getago ta giarrago idatziz, askozaz ere obe,